

Stana Vukovac

Centar za povijest Slavonije i Baranje,
Slavonski Brod

Primljeno: 21. 11. 1987.

AKTIVNOSTI MILANA GLUMCA U SOCIJALDEMOKRATSKOJ STRANCI PRIJE ODLASKA U AMERIKU

SAŽETAK

Ovaj rad pokušat će osvijetliti pomalo zaboravljene staze naših boraca za radnička prava u slavonsko-srijemskim prostorima. Brojna su imena zaslužnih, čija je mladost poklonjena borbi radničke klase za socijalizam, a praćena progonima i zatvorima. Ovim nedaćama, koje su redovni pratioci borbenih, pridružila se opaka bolest — tuberkuloza.

Ime Milana Glumca ne može se zaobići kada pratimo kontinuitet borbe radničkih tribuna na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Mladost mu je davala snagu, a ljubav prema svima koji trpe, vodila ga opasnim stazama prema socijalizmu. Iskusan tipograf, rano je osjetio snagu pisane riječi, pa se stoga u svome kratkom 30-godišnjem životu opredjeljuje za poziv novinara, urednika i suradnika radničkih novina u domovini, a poslije i u Americi, gdje osim pokretanja »Radničke straže«, nastavlja među radništvom, širenje socijalističkih ideja, ponesenih iz domovine.

»Sa bolom i žalošću rastavljam se od domovine, u kojoj će biti još žive i teške borbe — ali obećajem tvrdo, da ću i u novoj domovini sve svoje sile posvetiti borbi radničkoj (...).«

Milan Glumac
»Oproštaj«
Pravo naroda, 16,
Zagreb, 1907.

Socijaldemokratska stranka, kojoj je rano pripadao Milan Glumac, bila je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće snažna organizacija, sa ciljem da aktivno uključi radnike i seljake u tokove radničkog pokreta.

Prve brojnije manifestacije socijalističkog pokreta u Hrvatskoj zabilježene su u Srijemu krajem 19. stoljeća. Radništvo je u to vrijeme relativno malo, a pokretom su zahvaćeni i široki slojevi seljaštva koje, sve diferencijacije stupa u ekonomsku i političku borbu. Uz radničke demonstracije izbijaju i seljački nemiri. »U socijaldemokratskoj partiji, tada jedinjoj radničkoj partiji zasnovanoj na principima marksizma, okupljaju se i organiziraju i

siromašni seljaci, sitni posednici i bezemljaši — nadničari. Njihov se glas čuje i na političkim tribinama, u novinama, na zborovima, na izborima i skupštinama« (4:5).

Milan Glumac pripadao je onoj mladoj generaciji ambicioznih i snažnih, čiji su kratki životni putovi nametali i mnoge zadatke što ih je trebalo brzo i dobro završiti, jer za oklijevanje i sporost nije bilo vremena. Tuberkuloza je početkom ovoga stoljeća nosila mlade živote, kosila svoju surovu žetvu.

Na kratak, a naporan životni put uputio se Glumac iz maloga bosanskog sela Kalesije kod Zvornika, prateći oca redarstvenog službenika u Bosanski Šamac. Tamo pohađa osnovnu školu. Tipografom postaje u Zagrebu, gdje je rano osjetio tegobe radničkog života i stekao prave spoznaje o revolucionarnom preobražaju života radnika, sitnog obrtnika, seljaka, bezemljaša, nadničara i radnika proletera.

Glumac stiže u Budimpeštu, kada je taj grad »kao i Graz — donekle bio polazna stanica naše radničke emigracije za srednju Evropu (...), dok je veliki broj Srba, radnika iz Vojvodine stalno se zaustavljao ovdje na poslu zbog poznavanja mađarskog jezika« (2:161). Jugoslaveni su u ovom gradu stvorili svoju radničku čitaonicu »Sloboda«, a kada je tamo iz Pariza stigao Milorad Popović, radnici su »pokrenuli srpski socijalistički list (*Narodna reč*), koji je uz pomoć mađarske socijalističke stranke, da se izbjegne kaucija, izlazio kao srpski prilog mađarskog organa partije *Nepszava*« (2:161). To radničko glasilo pokrenuto je u Budimpešti 1902.

Tipograf zanatom, Glumac (je u »Narodnoj reči« bio jedna od vodećih ličnosti, zalažući se za širenje lista među radništvom, iako su vlasti sve činile da list unište, zabrane i spriječe svaki kontakt uredništva s čitateljstvom, pretplatnicima i suradnicima. List je izlazio do 9. prosinca 1904. Aktivan i dosljedan u borbi koju je prihvatio kao svoju životnu zadaću, Glumac je *Narodnoj reči* podario svoje slobodno vrijeme i dio svoje zarade. Pišući prijatelju Stankoviću, Glumac daje pravu sliku stanja socijaldemokratske stranke i njezinih članova koji su izloženi progonima i globama. »Naše ljude proganjaju i zatvaraju, no mi ne klonusmo duhom, sve s nadom u bolju budućnost.« Ove iskrene riječi upućene prijatelju, bez pretjerivanja govore o snazi koja ih je vodila putem progressa. Tragom pokretanja novog lista u novom gradu, kreće i Milan Glumac, jer je bilo znano da je štampa predstavljala moćno oružje u borbi za radnička prava. Aktivnošću članova stranke, a posebno tipografa Milana Glumaca, pokrenut je polumjesečnik *Narodni glas*, list za zaštitu interesa radnog naroda. Odgovorni urednik lista je Milan Glumac, a prvi broj izlazi u Novom Sadu 1. srpnja 1905. Već u prvom broju uredništvo poručuje, da će *Narodni glas* biti oružje u borbi srpskog naroda. »jer su nadnice do sramote niske, prezirani smo zbog vlastite nebrige i bede, koja se uvukla u naše domove. Mi moramo u borbu za naša prava i čovečanski život, u onakvu borbu kakvu vodi osvešteno radništvo celoga sveta (...).« Britkošću svoga pera i odlučnošću provođenju ideja socijalističke misli, Glumac je zaoštrio borbu između pripadnika socijaldemokratske stranke i građanskih partija. Dvadeset i dvogodišnji mladić djeluje i izvan Novog Sada, a to sve više izaziva gnjev vlasti. Zabranjen je *Narodni glas*, a protiv uredništva državni je odvjetnik podigao krivičnu optužbu. Glumac je otpušten, te mora napustiti Novi Sad. I list i njegov urednik promijeniše mjesto boravka, ali ne odustaje od započetih akcija. *Narodni glas* izlazi u Velikom Bečkereku, a Milana Glumca uskoro nalazimo u Osijeku, gdje je govorio na skupštini »protiv rada i nerada svijju građanskih stranaka, koje narod obmanjuju obećanjima.«

Sredinom godine 1906. Glumac je govornik na skuptšini u Binguli. Pristupima je govorio o uzrocima narodnih nevolja, protiv kojih se može boriti samo složan narod, čvrsto udružen u socijaldemokratskoj stranci, jer se socijalisti bore za istinu, slobodu, bratstvo i pravdu. O istoj problematici govorio je okupljenom narodu u Sotu (Šid). Ovim akcijama lidera socijaldemokratske stranke ona dobiva sve veći broj pristasa u redovima seljaka u Srijemu i Slavoniji, pa je taj prošireni klasni sastav pobornika socijalne demokracije predstavljao novu, dotle nepoznatu opasnost za poredak. Savez buntovnog seljaštva s radništvom ugrozio je propagandne temelje vladajuće politike. U socijaldemokratskoj partiji našli su se prvi put zajedno hrvatski i srpski, mađarski i njemački seljaci (4:10).

Socijalna demokracija postaje prva stranka u Hrvatskoj koja stavlja težište svoje djelatnosti na borbu za demokratske slobode i zahtijeva da se socijalna pitanja širih narodnih slojeva stave u politici na prvo mjesto, i prva je pokušala organizirati seljake na temelju njihovih socijalnih interesa (1).

Ove ideje stranke vode Milan Glumca u nove akcije: 10. rujna 1906. on stiže u Vrdnik, gdje je kao stranački tajnik iz Osijeka trebao održati sastanak s užim krugom simpatizera stranke. Tu je uhapšen, a nakon četiri dana otpremljen u kotarski sud u Irigu. Glumac je lažno optužen, tvrdi anonimni autor *Napreda*.

Kotarski upravitelj piše županu Hideghetiju u Vukovaru o hapšenju socijalističkog agitatora Milana Glumca: »Irig, 7. oktobra 1906. Dne 10/IX oko 1/2 9 sati na večer, jedna oružnička obhoda u Vrdniku patrolirajući po selu, opazila je u krčmi Jove Carevića neko življe kretanje. Došavši krišom pod prozor, opazila je da se je onde iskupilo oko 100 ljudi, kojima je uhićeni Milan Glumac držao razdražljiv govor, buneći ih protiv državi i državnoj vlasti. Oružnici su govor Glumčev donekle neopaženi slušali, a zatim su ušli u sobu Glumca proglasili uhićenim, te ga dne 11/IX 1906. dopratili kr. kotarskom sudu u Irigu sa prijavom radi zločina smetanja javnog mira označenog u §-u 65 k.z. Kr. kotarski sud u Irigu proveo je izvode i odredio dne 12/IX pritvor temeljem 9a 166 k.p. točka 3i4.

Kr. sudbeni stol u Mitrovici zaključkom od 19/IX 1906 broj I 771-1906 ustupio je spise sudbenom stolu zagrebačkom temeljem §-a 8 k.p. Kr. državno odvjetništvo u Zagrebu dne 24/IX 1906 broj I 1128/1906 odredilo je protiv Milana Glumca redoviti istražni zatvor i povedenje istrage radi zločina smetanja javnog mira. (...) (4a).

Revoltiran, anonimni izvjestilac u *Napred* smatra nedopustivim ponašanje suda i primjenu zastarjeloga kaznenog zakona. Khuen i štićenici nestali su netragom, a nasljednici obećali »da će kod nas uvesti pravi ustavni život, slobodu kretanja, slobodu govora, slobodu mišljenja.« Ništa se ne ostvaruje. Agitatori socijaldemokratske stranke izloženi su samovolji općinskih pandura.

Iz mitrovačkog istražnog zatvora, gdje je proveo četiri tjedna, Glumac se vratio u Osijek, gdje mu je osječko radništvo pripremilo veleben doček. Opet je svojim govorom izazvao srdžbu policije, koja ga prati u Valpovo, kako odlazi početkom listopada 1906, gdje je opet uhapšen, te protjeran iz Osijeka, jer je njegova prisutnost u tom gradu »opasnost po javni mir i poredak«. Nikakve kazne niti prijetnje nisu pokobile ovoga mladog čovjeka na putu da ostvari ideje za koje se dosljedno i uporno borio. Krajem studenog 1906. Milan Glumac izabran je za tajnika stranke u Mitrovici, i to je davalo nade da će se stranački pokret u Srijemu učvrstiti jače povezati s centrom u Zagrebu. Krajem 1906. održana je serija pučkih skupština za koje

je glavni odbor izradio rezoluciju. Na skupštini u Zemunu govorio je Milan Glumac i pozvao prisutne na budnost. »Ova vremena su prelomna, i brzo se mora odlučiti, da li ćemo i nadalje biti potlačeni, gonjeni i bespravni ili ćemo biti slobodni ljudi.« On vjeruje da je zaštitnica radnog naroda upravo socijaldemokratska stranka. Početkom prosinca Glumac je govornik na zboru u Cereviću kod Beočina, tjedan dana poslije na zboru u Simanovcima i Golubincima, ali nikad bez kontrole i nazočnosti policije. Krajem 1906. Glumac saziva kongres srpskih socijalista iz Ugarske u Novi Sad. Ovaj stranački zbor poziva glavni odbor stranke da se što prije poveže s ostalim socijalističkim strankama, »da bude živo udo crvene internacionale, stanica u jedinstvenom međunarodnom proletarijatu« (3).

Zbor je predložio promjene stranačkog programa, i u tome opet aktivno sudjeluje i Milan Glumac. Predloženo je također da predstavnik ove socijaldemokratske stranke sudjeluje na međunarodnom socijalističkom kongresu u Stuttgartu.

Socijaldemokratska stranka nije zapostavila ni kulturni napredak svojeg članstva: želi prići podizanju kulture i prosvjete radništva, a velika pomoć u tom poslu bit će »jedino valjana socijalistička štampa i literatura« (2). Milan Glumac predlaže da se osnuje pučki list, koji bi se tiskao latinicom i ćirilicom, a izlazio bi jednom na mjesec u Mitrovici. No, ta radnička štampa mora imati zaleđe u radničkoj klasi. To je njezina jedina potpora i izvor snage.

Sredinom siječnja 1907. održana je javna skupština u Staroj Pazovi. O skupštini i sudjelovanju u njoj pisao je Milan Glumac u *Napredu* u siječnju 1907. »Bio sam do sada na oko 150 skupština, u Hrvatskoj za vrijeme Khuena, i u Madžarskoj za vrijeme zloglasnog Tisze — ali nisam doživio čuda i pokora, kao u Staroj Pazovi 13. 1. 1907.« Revoltiran postupkom policije, Glumac piše o svojim sukobima s njima: »Vadim iz džepa razne legitimacije, ali nije dovoljna ni moja novinarska iskaznica, potvrđena po Gradskom poglavarstvu u Zagrebu. I nije im dovoljna najbolja legitimacija: hiljadu ljudi kliče: 'Živio G(lumac)!«

Milan Glumac aktivno je uključen u rad Konferencije poljoprivrednih radnika u Rumi, održane 10. veljače 1907, te je biran i u centralni odbor među sedam najznačajnijih imena socijaldemokratske stranke: Korać, Bukšeg, Glumac, Henč, Delić, Maković i Auer.

Sredinom veljače 1907, Glumac je govornik na skupštini u Indiji. Njegov rad tajnika socijaldemokratske stranke u Mitrovici policija budno prati, pa ga 13. ožujka 1907. poziva upravitelj mitrovačkog redarstva na magistrat, upozoravajući ga da za četiri dana mora otići iz Mitrovice, jer je bez posla i nepoželjan u gradu. Glumac je uspio dokazati da radi i zarađuje sredstva za život, pa se činilo da je time umirio upravitelja mitrovačkog redarstva. Sredinom ožujka javljaju se prvi znaci bolesti Milana Glumca. Na skupštinama ga zamjenjuje Arnos, jer je već tri tjedna, prema liječničkoj uputi, morao ostati u postelji.

Krajem ožujka opet je pozvan u magistrat, gdje mu je naređeno da nastupi Mitrovicu ili će ga silom udaljiti. To se ubrzo i dogodilo. »Naredbom predstojništva kr. županijske oblasti u Vukovaru, od 4/4 1907 broj 183. Pr. priopćeno je da su Milan Glumac i Vicenc Arnos socijalistički agitatori iz Mitrovice izagnani, te da se o njima u slučaju zatečenja u ovokotarskom području ima postupiti u smislu naredbe kr. zemaljske vlade od 22/8 1898 broj 17493, naime popraćenjem obveznom putnicom u zavičaj im« (4b).

Glumac odlazi u Zagreb. Sukobi s policijom i neprestani progoni, zatvori, prijetnje i saslušanja, bez doma i sigurnoga smirenog rada učinili su

da se tuberkuloza stalno nastanila u njegovim plućima. U tom životnom vrtlogu ona je bila najveća opasnost. Trogodišnje služenje vojnog roka bila je još jedna neugodna istina, protiv koje se nije mogao boriti. Sretno rješenje vidio je u emigraciji u Ameriku.

Kako je mnogo započeo i još mnogo htio! Sve što je radio u domovini ostavilo je trag do naših dana. Kada je pošao u dalek svijet, na tuđe i nepoznate staze, sve je ostavio u domovini, samo je ponio ljubav prema njoj, i — tuberkulozu! Prekinula mu je mladost, prekinula ambicije, otrgla ga od njegove velike ljubavi — novina *Radničke straže*, koje je pokrenuo u Americi, a preko njih je opet bio vezan sa svojim životnim opredjeljenjem — brigom o malom, radnom čovjeku. Njemu, čovjeku poklonio je sebe u tridesetoj godini života!

LITERATURA

1. Gross, Mirjana. *Razvoj socijalističke ideje u Hrvatskoj 1890—1907*. Budapest, 1964. [Koreferat na Konferenciji historičara]
2. Korać, Vitomir. *Povijest radničkog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji*, knj. 3. Zagreb, 1933.
3. *Naprijed*, 1906, br. 12.
4. Radenić, Andrija. *Dokumenti o socijalističkom pokretu u Sremu 1894—1908*. Novi Sad, 1955. a) originalni dokument DAZ 6—14 br. 3279 Pr.; b) originalni dokument DAZ — VH 6—14, br. 2873.

MILAN GLUMAC'S ACTIVITIES IN THE SOCIAL DEMOCRATIC PARTY PRIOR TO HIS DEPARTURE TO AMERICA

SUMMARY

This paper is an attempt at throwing light on the somewhat forgotten paths that were followed by our fighters for workers' rights in the region of Slavonia-Srijem. We could enumerate the names of the deserving, whose youth was given as a present to the struggle of the working class for socialism, accompanied with persecutions and arrests. Such misfortunes, that go hand in hand with combative people, were joined by a nasty disease — tuberculosis.

The name of Milan Gumac cannot be avoided in the context of the continuity of workers' tribunes' struggle at the turn of the century. His youth gave him strength, and his love for the deprived guided him along dangerous paths towards socialism. An experienced typographer, he felt the power of the written word at an early age, and this is why he decided in his short, thirty years' life on the vocation of a journalist, editor and contributor to workers' papers in his homeland first, and in America next. It is there that, besides starting the paper *Radnička straža* (Workingman's Guard), he continued to propagate socialist ideas among workers, which he brought with him from his home country.